

VIKTORIANA

elektroniska nyheter från Viktor Rydberg-sällskapet
mars 2011

Fritt ur hjärtat

Ovan ser vi medlemmarna i den teologiska diskussionsklubben "Fritt ur hjärtat", grundad i Uppsala 1888. I övre raden från vänster Nathan Söderblom, Samuel Friedenfelt och S A Fries, i nedre raden Anna Forsell, Nils Johan Göransson och Anna Fagerlin. 1894 gifte sig Fagerlin med Fries och Söderblom med Forsell, och lite senare upphörde klubbens verksamhet när medlemmarna lämnade Uppsala. Söderblom blev småningom ärkebiskop och mottagare av Nobels fredspris. Hans hustru blev tolvbarnsmor.

1891 skriver Viktor Rydberg romanen *Vapensmeden* och ger gestalt åt sina ideal i det civiliserade och öppensinnade diskussionssällskapet "Fritt ur hjärtat". Under inspiration från Uppsala? Inte nödvändigtvis. Drömmen om ett sådant forum torde ha varit naturlig för den som under några decennier deltagit i det offentliga samtalet, och namnet är inte konstigare än att det kan ha uppfunnits flera gånger. Men om det är en slump så är det i alla fall en lustig sådan. Samma namn, så nära i tid och så lika i målsättning. De tre grundarna (Söderblom, Göransson och Fries) var alla radikala teologer i Rydbergs smak – dogmkritiska, öppna för den moderna bibelforskningens resultat, och naturligtvis motarbetade av mer ortodoxa kolleger. Och i likhet med mästare Gudmund tycks man alltså ha tagit det djärva steget att släppa in kvinnor i diskussionerna.

Fotot är hämtat ur Carl Frängsmyrs tvåbandsverk *Uppsala universitet 1852-1916* (Uppsala 2010). Ett verk som ger en bred bild av periodens svenska lärdomshistoria, såväl vad gäller idéer som strukturer och personliga nätverk. Rydberg förekommer då och då i marginalerna. En detalj som frapperar åtminstone mig är skildringen av hur han valdes till hedersledamot i Smålands nation 1884 (vol 2, 405-406). Bittra strider som nästan slet sönder nationen och där marginalen i den avgörande omröstningen blev mycket snäv. Ännu sju år efter jubelfesten och kantaten kunde alltså Rydberg uppfattas som ytterst kontroversiell.

Från andra sidan sundet

Den danske författaren Johannes V. Jensen (1873-1950) fick nobelpriset 1944. Hans *Kongens fald* (1900-1901), som utspelas i Kristian II:s tid, utsågs 1999 till århundradets danska roman. I boken förekommer det mytiska intermezzot "Grotte", senare också inlyft som prosastycke i *Digte* (1906). Mikkell, romanens huvudperson, ligger för döden. Ett skärande ljud fyller hans medvetande. Ljudet av en kvarnsten, den som mytens jättekvinnor Fenja och Menja drar.

Mens de drejer på hjulet, skiftes de til at synge. Fenja maler forår og frodige agre. Menja maler tørke, mørke og visnen. Fenja maler solhverv og blikstille på havet, kærlighed og glemsel. Menja maler sygdom og varmen ud af menneskenes sind. Fenja maler hundehvalpe og søndenvind, løvspring og tro. Men Menja synger sidst, idet hun maler til barsel, maler til kisten, maler til kulde og fortvivelse. [referatet lånat från [http://www.e-poke.dk/jensen kongens.asp](http://www.e-poke.dk/jensen_kongens.asp)]

Utgångspunkten är Poetiska eddans Grottesång, som slutar med att de två jättinnorna – kung Frodes fångar – mal kvarnen i stycken. Men varken kung eller uppror förekommer i Jensens prosadikt: här är det tillvaron (och Mikkels liv) som går i bitar. En helt annan användning av myten än Rydbergs. Den danske litteraturvetaren Erik Svendsen har ställt de båda diktarna mot varandra i en liten uppsats ("Grottesangen i Johannes V Jensens og Viktor Rydbergs regi", *Danske studier* 104(2009) s. 177-180). Avsikten tycks närmast vara att ge Jensen en känga för att han ägnar sig åt existentiella frågor istället för att peka ut de skyldiga till världens brister. Rydberg får därvid fungera som positivt motexempel. Eller för att citera författarens abstract: "Remarkably, it is the proclaimed idealist Rydberg who uses the original as a means to social criticism, whereas Jensen, the materialist, in a much more abstract manner points out how the work of the singing maidens Fenja and Menja ends up as a hymn to decline and fall. The article argues that whereas Rydberg calls for compassion and love among people, Jensen pays tribute to a mythical order."

Uppsatsen finns här: [http://danskestudier.dk/materiale/2009/Danske Studier 2009.pdf](http://danskestudier.dk/materiale/2009/Danske_Studier_2009.pdf) .

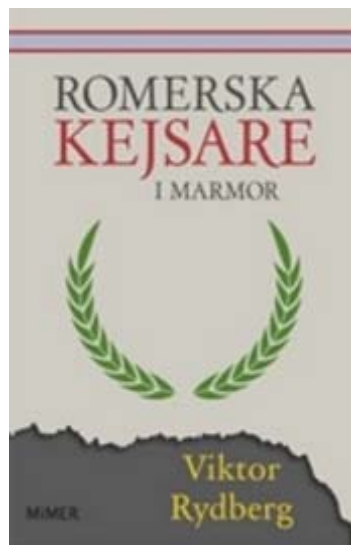

Johannes V. Jensen

Romerska kejsare i marmor

Rydbergs porträtt av de första romerska kejsarna, från Augustus till Nero, är ett av hans bästa verk: bred historisk kunskap parad med stark personlig inlevelse, virtuos språkbehandling kombinerad med en vilja att skriva underhållande. Dessutom har ämnet stått sig – TV, film och tecknade serier har hjälpt till att hålla epoken vid liv i vårt historiska medvetande. Skulle det alltså vara möjligt att intressera dagens läsare för en nyutgåva? Mikael Mosesson har i alla fall gjort ett djärvt försök: en prydligt formgiven hardcover på eget förlag (Mimer). Han har också gjort sitt bästa för att öka tillgängligheten. De skulpturer som texterna utgår från visas på fotografier. Utförliga kommentarer fyller eventuella luckor i läsarens klassiska bildning. Och språket har genomgått en försiktig modernisering. Verbens pluralformer har försvunnit, några ålderdomligt klingande ord som ”icke” och ”må” har bytts ut mot samtida synonymer, och Rydbergs karakteristiskt könade substantiv (”lemmarne”, ”käftarne” osv) har berövats sin manlighet. Fast när det gäller språklig modernisering är just denna text en svårknäckt nöt, eftersom den är skriven under Rydbergs puristiska period och redan från början fyllts med återvunna eller nyskapade arkaismer (”brösbild” för byst, ”härhövding” för befälhavare, ”vapenskiye” för strid osv) som inte kan tas bort utan att hela karaktären förändras. Låt oss hoppas att det inte avskräcker läsarna; själv tycker jag nyorden är charmiga och stimulerande för hjärnans korsordslösande delar.

Boken kan beställas på www.adlibris.com (SEK 130) eller www.bokus.com (SEK 158); på den senare sajten kan man också provläsa online.

Den magiska porten

Rydbergs kejsarporträtt publicerades först i *Svensk tidskrift* och samlades sedan i boken *Romerska dagar* (1877) tillsammans med andra texter som inspirerats av hans italienska resa. Femton år senare var det dags för en ny upplaga. Rydbergs förhållande till förläggaren (Hugo Geber) var ansträngt, eftersom han lovat denne sina estetiska föreläsningar men inte lyckats leverera något manuskript. Som kompensation försökte han bygga ut Romboken och grävde bl a fram den lilla texten ”Drottning Kristina och de båda guldmakarna”, som tidigare tryckts i *Handelstidningen* 9 oktober 1874 under kåserirubriken ”Ett och annat”. Där berättas om hur Kristina och hennes granne i Rom, markis Palombara, får besök av alkemister som säger sig kunna lösa guldmakeriets gåta. I båda fallen försvinner de på tröskeln till genombrottet, efterlämnande gyllene spår av sin konst. Samt några kryptiska anteckningar, som markisen

låter hugga in i sten – de inskriptioner som nu pryder den s k Porto Magico i Villa Palombara. Stycket är, säger Warburg (II, 287), ”blott en historisk novellett och tillhör det mera obetydliga Rydberg skrivit”. Det har heller inte satt några avtryck i forskningen – förrän nu, när idéhistorikern Susanna Åkerman publicerat uppsatsen ”Drottning Kristina, Viktor Rydberg och Porta Magica” (i Per Faxneld och Mattias Fyhr (red): *Förborgade tecken. Esoterism i västerländsk litteratur*, h:ström 2011, s. 104-123). Åkerman, som är specialist på drottning Kristina (<http://snaswe.blogspot.com/2008/12/presentation-susanna-kerman.html>) och lika intresserad av alkemi som Rydberg var det, är också precis rätt person för uppgiften. Hon ger således inte bara en fyllig beskrivning av ”novelletens” historiska bakgrund i Kristinas Rom, och av de källor som den bygger på, utan kan också leverera ett förslag till hur den magiska portens tecken skall tolkas – något som inte ens den notoriske gåtlösaren Rydberg vågade sig in på.

Lite webbstatistik

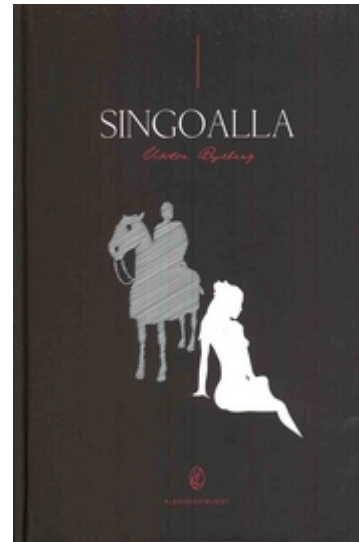
Förra året gjordes 2700 nerladdningar av artiklar i Veritas från vår webbplats. Två tredjedelar gällde inscannade uppsatser från de 20 första numren av tidskriften, en tredjedel de nya nummer (21 och 22) som lagts ut i sin helhet.

Bland de äldre uppsatserna var det två som dominerade stort: Gunilla Bergstens ”Lindegrens Arioso som idédikt” (2004) med 703 besök, och Staffan Sjövalls ”Viktor Rydbergs betydelse för Pär Lagerkvists diktning” (2004) med 416. I båda fallen ligger alltså tonvikten på senare och uppenbarligen mer levande diktare – något att begrunda för en Veritasredaktör! Som trea följer Lars Gahrn, ”Viktor Rydbergs dikt Dexippos – bilden av antiken som tidsspegel” (2003) med 103 besök, följd av Örjan Lindbergers uppsats om ”Viktor Rydberg, Hilma Gibson och Stina Hedlund” (2005) med 51.

Bland de nyare uppsatserna var spridningen mindre. Populärast var Anders Burman, ”Viktor Rydberg, skönheten, och 1800-talets estetik” (89 besök), Gunnar Hallingberg, ”Tidningslägg och gamla romaner” (84) och min egen ”Viktor Rydberg och teosoferna” (83).

Ny upplaga av Singoalla

Bokförlaget Steniq har sedan 1994 tillhandahållit Singoalla i en billig pocketupplaga. Nu har man vidgat sortimentet med en mer påkostad version: större format, hårda pärmar och Carl Larssons illustrationer. Även omslagsbilden är ny, fast i mina ögon inte särskilt lyckad. Stereotyp I möter stereotyp II, mot bakgrund av medeltidens mörker. Kan inte känna igen förhållandet mellan Erland och Singoalla här. – Boken kostar 77 kronor på bokus.com, jämfört med pocketupplagans 34.

Sibelius Snöfrid

Dikten ”Snöfrid” satte igång inspirationen för många senromantiska tonsättare. Stenhammar och Andrée får ursäkta: jag tycker att Sibelius version är bäst. Om detta går fram via YouTube vet jag inte, men här finns den i alla fall. Eller fanns, den 5 mars 2011.

del I

<http://www.youtube.com/watch?v=Bt-BMRyN2NU>

del II

<http://www.youtube.com/watch?v=Zg3Mf4cpcdY&feature=related>

Till sist

vill jag rekommendera Per Hallströms minnesskrift över *Carl Snoilsky*, ursprungligen från 1931 men nu nyutgiven genom Svenska Akademiens och Lotta Lotass försorg. Om man nu är intresserad av poesi och poeter från artonhundratalet. Styrkan i Hallströms text är att den är *omodern*: att han ännu kan bedöma Snoilskys tid och dikter utifrån dess egna estetiska värderingar och tänkesätt. Och rikta sig till en publik som vet vad det handlar om. Samtidigt som tillräckligt med tid har gått för distansens och källtillgångens skull. Att märka: Hallströms framhållande av ”Poesins vandring” – dikten om diktens maktlöshet inför de sociala realiteterna – som Snoilskys kanske främsta verk. Rydberg drömde julen 1886 om att skriva ett svar, men lyckades inte. Eller skall man kanske säga att det tog lite längre tid. Det är i alla fall vad Hallström antyder: att Snoilskys dikt blev del i inspirationen till ”Grottesången”.